

«ТОМИРИС» ҚОЙЫЛЫ- МЫНДАҒЫ ҰЛЫ ДАЛА КӨРІНІСІ

МРНТИ 18.67.15

А. С. Еркебай¹

¹Т. Қ. Жүргенов атындағы қазақ ұлттық өнер
академиясы
(Алматы, Қазақстан)

«ТОМИРИС» ҚОЙЫЛЫМЫНДАҒЫ ҰЛЫ ДАЛА КӨРІНІСІ

Аңдатпа

Мақалада М. Әуезов атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық драма театрының жиырма жыл бойы жүріп жатқан «Томирис» спектаклі қарастырылған. Тарихи тұлғаны сахнаға шығарудағы режиссерлік және актерлік ізденістерге жан жақты театртанушылық талдау жасалған. Сақ халқының ерлікке толы өмірі мен әрбір кейіпкердің болмыс-бітімі, мінез ерекшелігі Т. Жаманқұловтың режиссерлік ой тұжырымы арқылы көркемдік биікке көтерілгені айқындалған. Қойылымдағы тарихи шындық пен көркемдік шындық арасындағы байланысты ашуға талпыныс жасалған.

Тірек сөздер: қазақ театры, тарихи тұлға, режиссер, қойылым, актер

Кіріспе

Біздің еліміз сан ғасырлық тарихында кездескен ауыртпалықтар мен қиыншылықтарға қарамастан өзінің мәдени ерекшелігін сақтай алды. Ал Тәуелсіздік жылдары біз мәдени іргетасымызды одан әрі бекіте түстік. Бүгінгі таңда Қазақстанда барлық

ұлттардың өкілдері өздерінің ұлттық өнерін дамытып, насихаттай алады. Елбасы – Тұңғыш Президентіміз Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» және «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақалаларында ұлттық тарих пен мәдениетін білетін, сыйлайтын, өткенімен мақтанyp, бүгінгі күнін

бағалайтын, болашаққа оң көзраспен қарайтын ел үлкен жеістіктерге жететінін баса айтқан. Ұлы далада өмір сүрген әлемдік өркениетке өз үлесін қосқан тарихи тұлғаларды ұмытпай, олардың есімін, жасаған ерлік істерін, бүгінгі күні біздің бейбіт өмір сүруімізге, бақытты да білімді ұрпақ тәрбиелеуімізге қосқан үлесін сақтай отырып дәріптеуіміз керек. Ұлттық рухымыздың қайнар көзі саналатын театр өнері қазақ елінің ұлы тұлғаларының бейнесін сахнаға шығаруда үлкен мән береді. Осыдан ұлттық мүдде мен мақсат тоғысқан, ел идеологиясы қалыптасқан мемлекеттік саясатқа театр өнерінің де қосатын үлесі зор екенін аңғаруға болады.

Соңғы отыз жылда қазақ драматургиясында хан бейнелерінің жарқын келбетін танытатын пьесалар жарық көріп, республикалық театрлардың сахнасында үздіксіз қойылып келеді. Бұл қойылымдардан уақыттың талғамы мен талабының өзгергендігі айқын байқалады. Бұған Шахмарденнің «Томирис», Ә. Кекілбаевтің «Абылай хан», М. Байсеркеновтың «Абылайдың ақырғы күндері», М.Әуезовтың «Хан Кене», Д. Рамазанның «Абылай ханның арманы», «Кенесары – Күнімжан», А.Тілеуханның «Керей хан – хан Жәнібек», Р. Отарбаевтың «Бейбарыс сұлтан», Иран Ғайыптың «Шыңғысхан» т. б. пьесалар дәлел. Осы шығармалар бойынша қойылған спектакльдер театр репертуарында ұзақ тұрақтап, ондағы хан бейнелері, олардың сөздері мен ұстанған саясаты, ұлтын азаттық пен тәуелсіздікке жеткізу жолындағы ерлік істері бүгінгі ұрпақты туған ел-жерімізге деген сүйіспеншілікке баулып, патриоттық сезімдерін оятты.

Әдістер

Мақалада «Томирис» қойылымының тақырыбы, режиссерлік шешімі мен актерлік ойыны, сценографиялық жұмысына театртанушылық талдау жасалып, тарихи салыстыру, семантикалық, ғылыми жүйелеу секілді әдіс-тәсілдер кеңінен пайдаланылды.

Нәтижелер

Қазіргі кезеңдегі Қазақстан театр мәдениетінде тарихи спектакльдердің алатын орны зор екені байқалады. Талданған қойылымның халықтың патриоттық сана-сезімін көтерудегі ролі мен міндеті айқындалды. Томирисінің іс-әрекеті, күресі, сол тұстағы ел тұрмысының реалистік бейнесі, әдеби шындық пен тарихи шындықтың тұрғысынан алып қарағанда, бұл пьесаның қазақ драматургиясына, театр өнеріне қосылған өзіндік орны бар туынды. Сондықтан да «Томирис» қойылымы ұлттық театрдың даму процесіне қосылған қомақты дүние деп тұжырымдағанымыз дұрыс болар.

Дискуссия

1989 жылы Болат Жандарбековтың «Томирис» атты орыс тілінде жарық көрген тарихи романы оқырман қауымның жоғары бағасына ие болып, халқымыздың көне дәуірінен сыр шерткен елеулі көркем туындылар шоғырынан орын алды [1]. Араға жылдар салып сақ падишасы Томирис тұлғасы қазақ сахна төрінен өз орнын тапты.

Тұңғышбай Жаманқұлов 2000 жылы Қазақтың М.Әуезов атындағы академиялық драма театрында қойған драматург Шахмарденнің «Томирис» трагедиясының да басты идеялық нысанасы – халықтың ғасырлар бойы аңсаған азаттық пен бостандық жолындағы күресі. Режиссер

халқымыздың көне замандағы ерлік істерін шынайы бейнелеген. Пьесаның мазмұнына, автордың ойына терең бойласақ, мұнда біздің бабаларымыз – сақтардың еліне, жеріне деген сүйіспеншілігі, ішкі-сыртқы жауға, қанаушылыққа қарсы күресі, әділет үшін айқасы суреттелген. Ежелден келе жатқан бақталастық пен билік, құмарлықтың нәтижесінен тайпатайпаға бөлінген ұлы Тұран даласының сол кездегі әлеуметтік жағдайы тарихи дәлдікпен көрініс тапқан. Шығармада негізгі идея ел тағдыры, жер тағдыры болғанымен басты кейіпкерлердің жеке тағдырлары да кең қамтылған.

Халқының бостандығы жолында жеке басының бақытын құрбандыққа шалған сақ патшайымы Томирис бейнесін сомдаған Дария Жүсіптің бойында батырлық пен сұлулық бірдей тоғысқан. Ол Томирисі әр қырынан көрсетуге күш салған. Жалғыз ұлына деген сүйіспеншілігі, ақырын айтқан ақылы, Спаргапистің Балқашты «тастап кетті, тақты тартып алады» деген күдік отын сөндіру мақсатымен әке мен баланы жақындастыруға барған патшайымның аналық характерін нанымды суреттеген. Қызу қанды, жас ұлының әркімнің сөзіне еруін, әкесіне жала жабуын, таққұмарлығын патшалық ақылмен басқан Томирис – Д. Жүсіптің сөзінен аналық мейірімнің, көзінен жалғыз баласына деген сүйіспеншілігінің лебі анық байқалады. Бірақ, Спаргапис ұрыс алаңынан қашып келгенде оның алдында мейірімді ана емес, сақ заңын екі етпей орындайтын патшайым тұрады. «Тегінді тап!» – деп ақырған патшайымнан кейін баласының өлі денесін құшақтап жоқтаған ананы актриса контрасты бояулар арқылы керемет бейнелеген. Томирисің елшісі Шұғыла ретінде парсылар шатырына

барып өзінің толымды ақылымен Кирді тоқтатып, райынан қайтарамын деп ойлағанымен, оны көргенде махаббаты тұтанып, жауласып келген парсы патшасына өз қолын, тағдырын іркілмей ұсынуға дейін барады. Әсіресе, Кир екеуінің қан байласқан сахнасында Томирисің оны айналып, күкештене де наздана күліп, әр сөзін әйелге тән еркелікпен айтып, махаббат отына толы жанарымен «патшалардың патшасының» басын айналдыруы сәтті шыққан. «Қаны тасып, желке тұсының солқылынан зардап шегіп жүрген Кир патша, Томирисің жұмбақтап айтқан «ақылымен» тамырындағы көтерілген қан қысымынан құтылады, сөйте жүріп скифтердің «емшілігіне» ғана емес, ерлігіне, қайсарлығына көз жеткізеді» [2, 133 б.], – деп режиссер бұл сахнаны түсіндіреді. Кирға ғашық болып, өзімен-өзі арпалысып, лаулап жанған жас денесі мен махаббат оты өртеп бара жатқан жанын қоярға жер таппай сахнада теңселе жүгіріп, жерге аунап, Көк тәңірге қойған сұрақтарына жауап ала алмаған Томирисің іштей мазасыздануын, көңіл-күй толқынысын Д.Жүсіп психологиялық толғаныспен жеткізді. Ғашықтық өртіне күйіп-жанып, бойына енген нәпсіні тоқтата алмай ұйықтап жатқан Кирға ұмтылған патшайымға тосқауыл болған Елесті шапалақпен ұрып жіберіп, кемпірдің ауыр алақаны өз бетіне түскенде ғана есін жиып, ентігін баса алмай үнсіз тұра қалуы – актриса шығарған сәтті сахналарының бірі. Бірақ Томирисің тәні – әйел, жүрегі – ана болғанымен, ол ең бастысы – сақ патшайымы. Кирдің кеңесшісі Мард патшасының тілхатын естірткенде махаббат сезімін жүрегінен бірден жұлып тастап, есін жиып бір сәтте өзгеріп шыға келеді. Сүйіктісінен махаббат сөздерінің орнына елімен

бірге соғыссыз оның қоластына кіруі туралы тілегін естіген патшайымның жүзі суытып, Мардқа қараған әр көзқарасында тәкаппарлық орнайды. «Қырық ру болсақ та жатырымыз бір», «Бізді құл қып ұстау қиын, тұяқ астында тапталмайтын жұртпыз», «Сарай мен қорғанға тығылып отырған тулақтай жұрт сары далаға сыймаған сақтарды қорқытпақ!», – деген актриса Томирис сөздерінің астарлы мағынасын көрерменге байсалды да нақты үнмен жеткізуде ерекше ден қойған. Д.Жүсіп Томирисінің екі ұдай сезім үстіндегі күрделі мінез-күйін, оның махаббаты мен арманын, өз елінің бостандығы жолында құрбан болуын, трагедиялық өмір болмысын өте иланымды, әсерлі, әдемі бейнеледі. Актриса соғыс апатына ұшыраған елімен, өзіне жақын адамдарымен азапты өмір кешкен сақ падишасы Томирисінің мінез табиғатындағы адамгершілік, адалдық, ерлік, тапқырлық сияқты асыл қасиеттерді өрнекті сахналық ойынымен жарқырата ашып көрсетті. Қойылымның финалында сүйікті жарынан, жалғыз ұлынан айырылған Томирисінің тағдыр тауқыметіне мойынсымай «Сақ біткен бізді тірі деп түсінсін. Біз сары далаға әлі сан рет ораламыз» – деген сөздері азаттық пен еркіндіктің рухын бүгінгі ұрпақ зердесіне жеткізгендей. Ал, сахна төріне қарай ақырын кетіп бара жатқанда бүкіл сақ жауынгерлерінің оның алдында тізе бүгіп тағзым етуі қазақ халқына тән қайсарлық пен өжеттілік қаншама асулардан өтсе де өшпегеннің белгісіндей. Томирисінің сан қилы сырын, қатпарлы қырын аша білген Д. Жүсіптің ойыны – шын шеберліктің озық үлгісі ретінде өз бағасын алған. Қазақ сахнасында патша әйелдің бірінші бейнесін жасаған актриса алдында үлкен міндет тұрды. Көне сақтардан бері қазақ

елінің өткен тарихының әр кезеңдерінен бастап бүгінгі күнге дейінгі қол жеткізген тәуелсіздіктің оңай келмегенін, бостандықтың жолында талай қаһарман ата-бабаларымыздың бастарын қауіпке тігіп, ерлікпен күрескенін – бүгінгі ұрпаққа сахна төрінен жеткізуге Д. Жүсіп жауапкершілікпен қараған.

Спектакльдің басты табысы – Оразхан Кенебаев кескіндеген Балқаш бейнесі диалектикалық бірлікте, қайшылық-қасиеті сом тұтастықта алынған. Актрдің сырт сымбаты, батырға лайық тұлғасы мен ширақ әрекеті нанымды үндестік тауып, Балқаш бейнесі сақ жауынгерлеріне тән батырлықты, бектік пен тектілікті айқындай түскен. Балқаштың елін, жерін қорғаудағы табандылығын, жауына кекшілдігін, баласына деген мейірімділігін, жарына деген махаббатын, өз халқына деген сүйіспеншілігін батырға лайық әрекетпен актер нанымды ашқан. Жалғыз ұлын өлімге қия алмай, «елден кетсін» деген үкім шығаруы, Дай патшасының қанжарын қолына ұстатып соңғы деміне дейін Спаргапистің қасында болып әкелік парызын орындауы, «Сенде шешенің жүрегі, әкенің білегі бар еді» – деп өксіген жан айқайы көрерменді немқұрайлы қалдырмайды. Кенебаев Балқаштың мінез табиғатына тән ұлылық пен қарапайымдылықты бөлек-жара қарамай, оны характер тұтастығы етіп бейнелеуге ұмтылды. Еліне қауіп төнерін сезген ол жеті жылын өткізген өзге елден қол астындағы бес мың сардарымен қайтып оралу арқылы өліспей беріспейтін тектілік танытып, Кирдің басын өз қолымен алады. Спектакльдің финалында Ардаширдің улы оғынан өліп бара жатса да көмектесейін деп ниеттенген сарбаздарды ысырып, сүріне жүріп Кирдің өлі денесін сүйреген күйі патшайымның алдына тастап барып

өзі де құлайды. Балқаштай батырдың елі мен жері үшін, Томиристей жары үшін жасаған ерлік ісі көңілге көп сыр ұялатады, ұрпаққа үлгі болып қалады.

Саят Мерекеұлы – қандай күрделі роль болса да меңгеретін аса талантты актер. Бірақ тарихи мәні зор қойылымды көре отырып, Кирдің оған лайық роль еместігін байқадық. Бұл ойымызды «Бұл рольдегі Саят Мерекеұлының актерлік шеберлігіне шек келтірмейміз. Ол патшаның психологиялық толғаныстарын ашуға барған... Дегенмен, патша бейнесінің тиісті көркемдік деңгейге жете қоймағаны көрініп тұр. Актер мен режиссер Кирдің болмыс-пішініне, пластикалық қимыл-қозғалысына басқа бір тұрғыдан келіп, оны ірілендірудің жолын қарастырса – қойылымның ұтатыны ақиқат» [3, 7-9 б.], – деген Б. Құндақбайұлының сөзі толық растайды. Пьесада Томирис Кирді бір көргеннен-ақ ғашық болады. Ал, Мерекеұлының ойынынан мағынасыз қимылдайтын, ауруға шалдыққан, ұйқылы-оюу, не істеп, не қойғанын білмейтін Кирді көреміз. Сұлулығы мен батырлығы, байлығы мен билігі бір өзіне жетерлік Томирис мұндай адамға ғашық болды деу логикаға қайшы пікір. Осы жолда актер махаббат жолында пендешілік деген ұғымға терең бойламай, актер өз роліне басқа көзқараспен келсе деген ойдамыз. С. Мерекеұлы кейіпкер бейнесін «Жігіттің көркемі Кир патшадай болсын!» – деген Томирисінің сөзін негізге ала сомдаса, ұлттық сахнадан патшалардың патшасын көрер едік. Бұл ойымызды С. Латиеваның: «Өзгелер бір сәттік пейіліне зар болып жүрген... Томирисінің, көлеңкесінен қалтырап-дірілдеген Кир – Саятқа құлай қалуы қисынға келмейді. Әрине, «ғашықтық сұлулықты талғамайды». Әйтсе де сахнада дәлелді заңдылық қажет» [4, 2-3 б.], – деген

пікірі де дәлелдей түседі.

Болат Әбділманов Кирдің кеңесшісі Мардтың айлакерлігін, ішкі пиғылын сыртқа сездірмейтін қулығын, патшаға барынша жағынып, сеніміне ену үшін жанын салып қызмет ететін жағымпаздығын көрсетуге көңіл бөлген. Негізінен Әбділманов қандай кейіпкердің болмасын ішкі болмысы мен сыртқы кескін-келбетін жан дүниесімен шебер қабыстыра білетін тәжірибелі орындаушы.

Томирис пен Балқаштың жалғыз ұлы Спаргапис роліндегі Дулыға Ақмолда жас жігіттің албырттығын, сөзге сенгіш характерін, ішкі психологиялық ауыр күйзелісін, оның соңғы сәттегі ашу-ызасын келісті бейнеледі. Осыдан жеті жыл бұрын Балқаштың шешесі екеуін тастап кеткенін жас жігіттің әлі ұмыта алмай, жүрегінде кек сақтауын актер әрбір қимылынан, шешесімен тістеніп сөйлеген сөзінен, әкесіне алая қараған көзінен аңғартып тұрды. Ұрыстан қашқан сатқындарға өлім жазасы кесілетін сақ заңын білсе де Спаргапис – Д. Ақмолда соғыс даласын тастап кетеді. Бірақ жалғыз тұяғын өз қолымен өлтіруге қимаған Томирис пен Балқаштың алдында сақ заңын орындау міндеті тұр еді. Спаргаписінің тірі қалуын ойлаған әке оған елден қуу туралы қатал үкімін шығарады. Бірақ көсемдер шығарған үкімді өзі орындап, Спаргапис сақ жауынгерлерінше өле біледі. Тек өліп бара жатқанда ғана әкесінің қадірін біліп, оның адалдығына таңқалып: «Өмірге екі Балқаштың қажеті жоқ деп қызғаныштан екеуін де жоқ қылдым-ау» – деп өкінішпен көз жұмуы актер ойынында жақсы ашылған. Сонымен бірге қойылымда автор мен режиссер Спаргаписі XX ғасырда Есік қорғанынан табылған Алтын адам бейнесінде алған. Мұны біз алтын костюм киінген

Спаргапистің денесін күміс табытпен жерлеу сахнасынан көреміз.

Спектакльге фантастикалық элемент және көне дәуір колоритін беріп тұрған кейіпкер Елесті – Торғын Тасыбекова мен Ғазиза Әбдінәбиева Жәдігөй кемпір емес, керісінше еліне жаны ашитын, ортақ мүдде үшін патшайымнан да сескенбейтін Томиристің ақылшысы, жамандықтан сақтап қалар қорғаушы, данагөй ана ретінде бейнелеген. Ол Кир сарайында патшаға көңілі ауған Томиристі пенделік қылықтан аман алып қалып, Тұран даласының иесіз жатқанын, оның бірден бір билеушісі өзі екенін үнемі есіне салып отырады.

Сақ әйелдері қоғамдық өмірдің барлық салаларына, тіпті соғыс шайқастарына да ерлермен бірдей белсене қатынасып, ерлік көрсетіп отырған. Грек авторы Ктеси: «Сақ әйелдері ержүрек келеді, соғыс қаупі төнгенде ерлеріне көмек көрсетеді» деп жазылған тарихи деректердегі сөздері осы қойылымның шешіміне дәлел. Томиристің батырлығымен бірге спектакльдегі өжет сақ қыздарының бірі – Амага патшайым мен оның «амазонкалар» әскері де өткен замандағы баба аналарымыздың қайратын меңзейді. Данагүл Темірсұлтанованың орындауындағы Амага – ұстамды, шын мәнінде тәкаппар ханым, ыстық сезіммен қатар қаталдық пен іскер ақылдылықтың иесі. Амага бойындағы қым-қиғаш сезім сәттерін амазонкаларымен соғыс биін билегенде, Балқашты көріп назданып, әскери қабілетімен қатар әйелдік қасиеттерінің бойында тоғысқандығын шебер ойынымен жарқырата ашқан Темірсұлтанова өз қаһарманын алғыр да қайсар жан кейпінде кескіндеді.

Трагедияны сахналаған режиссер драмалық шығарманың көркем-

идеялық мазмұнын ашып, жүйелі ойын, тапқырлығын, қиял жүйріктігін танытты. Т. Жаманқұлов қойылымды декорациялық көркемдеуде де трагедияның жанрлық сипатына сәйкес келісті шешім тауып, сахналық кеңістік пен көркемдік шарттылықты ескерген. Ол пьесада суреттелген әрбір құбылыс пен кейіпкерлердің ішкі әлемін, қаһармандық бағыт-бағдарын дәл анықтаған. Режиссер қойылым суретшілері Құрбан Ақбаев, Ерік Әдісбекпен бірлесе отырып, пьесаның көркемдік мазмұнына сай декорация жасаған. Сахнада Кир патшаның сарайы, Томиристің патшалығы, Амағаның шатыры, ұрыс даласы бірінен соң бірі әрекетке сай ауысып отырады. Әсіресе, Сақтың шексіз аспанмен тілдескен жусанды даласы, алыста көрінген жоталар, биік мұнараларда елі мен жерінің амандығын қорғап тұрған сақшылар, алтынмен көмкерілген Томирис патшайымның шатырлары спектакльге эпикалық сарын береді. Киім үлгілері де тарихи және этнографиялық дәлділіктерді байқатады. Сонымен қатар спектакльдің музыкалық көркемделуі де трагедия табиғатына лайықты шешіліпті. «Сахнаның бүкіл кеңістігін пайдаланған сценографиялық көркемдік, актерлер ойынындағы салтанатқа лайық астамшыл, өршіл пафос спектакльге эпикалық тыныс беріп, тарихи оқиғаның маңызын аспандатып тұр» [5, 5-6 б.], – деп өнертанушы М. Жұмабаева жазғандай режиссердің шығарманың ұлттық бояуын, патриоттық сезімін орынды пайдалануы туған жері мен елін сүюге тәрбиелейтін саяси-әлеуметтік мәні үлкен, нағыз патриоттық рухтағы спектакль жасауға жетеледі. Б.Құндақбайұлының жоғарыда айтылған мақаласында: «Тарихи қойылымдарда

көпшілік сахналардың көркемдік шешімі жинақтылық пен нақтылықты талап ететіні белгілі. Спектакльде сол принцип сақталған. Режиссер оқиғаға тікелей араласпайтын кейіпкерлерді екінші планға орналастырып, авансценадағы әрекетін аяқтағандар сахнаның төріне қарай бет алып, солармен араласып кетуі – өтіп жатқан оқиғаға эпикалық ауқым, көркемдік тұтастық, шексіз кеңістік берген. Және сәтімен берілген жарық, композитор Әділ Бестібаевтың шығарманың мазмұнына сай жазылған музыкасы бұл мақсаттың орындалуына мол септігін тигізген» [3, 7-9 б.], – дегенін пікірінің жаны бар. Т. Жаманқұлов сақ халқының өзіне тән тұрмыс тіршілігін, олардың ерлікке толы өмірі мен табиғатын және әрбір кейіпкердің болмыс-бітімін, мінез ерекшелігін даралап көрсетуде режиссерлік ой-қиялының байлығын байқатты.

Спектакльдегі олқылықтардың бірі – шығарманың көркем-эстетикалық құнын төмендететін «қатын, ұрғашы» деген сөздердің жиі қолданылуы. Тағы айтып кететін жай – актерлердің сахнада бар екпінмен айқай салып сөйлеуі. Көркем тілмен жазылған пьеса сөздерінің астарлы мағанасының көрерменге толық жетпеуі осыған байланысты. Бірақ Т.Жаманқұлов өз ойын кейбір актерлер ойыны арқылы тұтас жүзеге асыра алмағанымен, трагедияның көркемдік табиғатын терең танығанын аңғару қиын емес. Сонымен қатар Балқаштың жеті жыл бұрын елі мен жерін, сүйікті жары мен баласын неліктен тастап кеткені пьесада да, қойылымда да ашылмай қалған. Десек те, шығарманың тарихи ерекшелігін, идеялық ой-бағытын дұрыс

түсініп, шынайы ашқан режиссер көп эпизодты трагедия оқиғалары мен кейіпкерлерін шеберлікпен жинақтап, сахналық тұтастыққа жетті.

Қорытынды

Қазақ драма театрының «Томирис» спектаклінің патриоттық рухты дәл сипаттайтын, ерлік-елдік сезімдерді оятатын қойылым болып шыққаны анық. «Томирис» – сақ дәуіріндегі қазақ халқының қаһармандық айбыны мен патриоттық сезімінің бірігуі арқылы бүгінгі ұрпақтың да мықты асулардан қаймықпай өте алатындығын сезіндіретін қойылым. Сондықтан еліміз ертеңіне сеніммен қол созған егемендік тұста қазақ халқының ерлік қасиеттерін бейнелейтін тарихи тақырыпты бұрынғыдан да терең жаңғырта түсу драматургтер мен сахна шеберлері үшін үлкен міндет болу керек. Шахимарденнің «Томирис» пьесасы қазақ театр сахнасында ұзаққа тұрақтады. Бұл шығарманы өз репертуарына Жамбыл атындағы Шығыс Қазақстан облыстық драма театры (реж. Р.Есдәулетов), Н. Жантөрин атындағы Маңғыстау облыстық қазақ драма театры (реж. Г. Мерғалиева) да енгізіп, жылдар бойы көне тарихымыздан асыл мұра болып жеткен оқиғаны өз көрерменіне паш етті. Томирис тұлғасы тарихи тұлғаға деген қызығушылықтың барған сайын арта түскенін жуырда Астана қаласындағы М.Горький атындағы академиялық орыс драма театрының Қазақ хандығының 550-жылдық мерейтойына арнап Б. Жандарбековтың «Сақ патшайымы – Томирис» атты эпикалық драмасы да дәлелдейді (реж. Г. Мерғалиева).

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Жандарбеков Б. Саки: Исторический роман-диалогия. – Алматы: Жазушы, 1993. – 624 с.
2. Әл-Тарази Т. Сөз. 1 том. – Алматы: Нұрлы әлем, 2008. – 272 б.
3. Құндақбайұлы Б. Томирис мәңгі тірі // Қазақ әдебиеті. – 2000, тамыз-11. – Б. 7 – 9.
4. Латиева С. Ақиқатқа айналған аңыз // Жетісу. – 2000, тамыз-22. – Б. 2 – 3.
5. Жұмабаева М. Ұлы құрбандық // Егемен Қазақстан. – 2001, қаңтар, 31. – Б. 5 – 6.

А.С. Еркебай

*Казахская национальная академия искусств им. Т.К. Жургенова
(Алматы, Казахстан)*

ИЗОБРАЖЕНИЕ ВЕЛИКОЙ СТЕПИ В СПЕКТАКЛЕ «ТОМИРИС»

Аннотация

В статье рассматривается спектакль «Томирис», который уже 20 лет не сходит со сцены Казахского государственного академического театра драмы им. М. Ауэзова. Сделан всесторонний театроведческий анализ режиссерских и актерских поисков в создании на сцене исторической личности. Выявлено, что в спектакле героическая жизнь сакского народа и характер каждого героя через режиссерское видение Т. Жаманкулова поднялся на высокий художественный уровень. Постановка пытается раскрыть связь между исторической и художественной правдой.

Ключевые слова: казахский театр, историческая личность, режиссер, спектакль, актер.

A. S. Yerkebay

*T. K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts
(Almaty, Kazakhstan)*

IMAGE OF THE GREAT STEPPE IN THE «TOMIRIS» PERFORMANCE

Abstract

The article discusses the play "Tomiris", which for 20 years has not left the stage of the Kazakh State Academic Drama Theater named after M. Auezova. A comprehensive theatrical analysis was made of directing and acting searches in creating a historical person on the stage. It was revealed that in the play the heroic life of the Saka people and the character of each hero through the director's vision of T. Zhamankulov rose to a high artistic level. The production attempts to reveal the connection between historical and artistic truth.

Key words: Kazakh theater, historical figure, director, performance, actor.

Автор туралы мәлімет:

Анар Еркебай — өнертану кандидаты, Т. Қ. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының доценті. (Алматы, Қазақстан).
e-mail: aerkeбай@bk.ru

Сведения об авторе:

Анар Еркебай — кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной академии искусств имени Т. К. Жургенова (Алматы, Казахстан).
e-mail: aerkeбай@bk.ru

Authors bio:

Anar Yerkebay — candidate of Arts, associate professor at the T. K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts. (Almaty, Kazakhstan)
e-mail: aerkeбай@bk.ru